

rin onu rivayet etme icâzetine sahip olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Ayrıca Taberî'nin, *Tefsîr*'inde ondan 1560 yerde söz etmesi (Sezgin, I, 30), günümüze kadar gelmeyen bu eserin ilmî değeri ve önemi konusunda bir fikir vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 304; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 8-9; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 518, 624; *el-Cerh ve't-ta'dil*, VI, 382-383; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 2007; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 79-80; a.m.f., *A'lâmü'n-nübela'*, V, 325-326; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 224-226; Sezgin, *GAS*, I, 30; W. Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 60.

İSMAİL L. ÇAKAN

ATIYYE b. ESVED

(عطية بن الأسود)

(ö. 75/694)

Hâricîler'in önde gelenlerinden,
Ataviyye kolunun reisi.

Benî Hanîfe kabilesindedir. Sicistan ve Horasan'da Hâricîliğin yayılması için büyük gayretler gösterdi. Yezîd b. Muâviye'nin hilâfeti sırasında, Ezârika'nın reisi Nâfi' b. Ezrak'la birlikte Emevîler'e karşı isyan etti. Ancak Nâfi' b. Ezrak'ın, kendilerinden olsalar bile, Hâricîler'in bulunduğu yere hicret etmeyerek Emevî yönetimi altında yaşamayı kabullenmeleri (kaade*) tekfir etmesi, muhaliflerinin kadın ve çocuklarının öldürülmesini helâl sayması üzerine Ezârika'dan ayrılarak kendisi gibi düşünen bazı Hâricî reisleriyle birlikte Yemâme'ye gittiler. Yolda ordusuyla birlikte Ezârika'ya katılmak isteyen Necde b. Âmir'le karşılaştılar ve kendisini Ezârika'nın doğru yoldan ayrıldığı noktasında ikna ederek tekrar Yemâme'ye dönmesini sağladılar. Böylece Necde'yi Ezârika'ya katılmaktan vazgeçirip emîrül-mü'mininin ilân ettiler ve kendisine biat ettiler.

Daha sonra Uman'da Abbâd b. Abdullah'a karşı gönderilen Necedat ordusunun kumandanlığına tayin edilen Atıyye kesin bir galibiyet elde ederek Abbâd'ı öldürdü; asayişin temin için aylarca burada kaldı. Ancak Uman dönüşü, Atıyye b. Esved ile Necde b. Âmir arasında bazı ihtilâflar çıktı. Meselâ Necde'nin kara ve deniz seferi yapan birliklere farklı tahsisat vermesi, bilgisizlikleri yüzünden bazı haramları işleyenlerin

mâzur sayılacaklarını ileri sürmesi gibi hususlar, başlıca ihtilâf konularını teşkil ediyordu. Atıyye, Necde ile anlaşamayaçağına kanaat getirince daha önce savaştığı Uman'a döndü. Fakat Uman'da şartlar değiştiği için fazla kalamadı ve deniz yoluyla Kırman'a geçti. Burada hâkimiyet kurarak kendi adına para bastırdı. Üzerine gönderilen Emevî kumandanı Mühelleb'in ordusu karşısında tutunamayıp önce Sicistan'a, daha sonra Sind'e kaçtıysa da Kandâbil'de Mühelleb'in askerleri tarafından yakalanarak öldürüldü.

Her ne kadar Necde b. Âmir'le ihtilâfa düştüğünde Kırman ile Sicistan'daki ikameti sırasında kendisine tâbi olanlar "Ataviyye" diye anılmışsa da Atıyye'nin Hâricîler içinde kendisine has görüşlere sahip olduğu tesbit edilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 566; Eş'arî, *Ma-kâlât* (Abdülhamîd), I, 92-93; Bağdâdî, *el-Farâk* (Abdülhamîd), s. 88; İsferyânî, *et-Tebşîr*, s. 30; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 123; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 203, 205.

MUSTAFA ÖZ

ATIYYE b. KAYS

(عطية بن قيس)

Ebû Yahyâ Atıyye b. Kays el-Kilâbî
(ö. 121/739)

Dımaşklî kıraat âlimi, tâbiî.

Kelâf, Hımsî ve Dımaşkî nisbeleriyle de anılır. Hicretin 7. yılında doğdu. Übey b. Kâ'b, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Ömer, Nu'mân b. Beşîr ve Muâviye b. Ebû Süfyân gibi sahâbilerden hadis öğrendi. Kur'an-ı Kerim'i arz* yoluyla Ümmü'd-Derdâ'ya okudu. Hemşehrîsi ve yaşça kendisinden küçük olan meşhur kıraat âlimi İbn Âmir'in vefatından sonra Dımaşk kârî*ı oldu. Kendisinden arz yoluyla kıraat okuyanlar arasında Saîd b. Abdülazîz ve Ali b. Ebû Hamele gibi muhaddis ve mukrî*ler vardır. Güvenilir bir kıraat âlimi olması sebebiyle halk, ellerinde bulunan Kur'an nüshalarındaki muhtemel istinsah hatalarını düzeltmek üzere onun etrafında toplanırlar, bu nüshaların imlâsında onun kıraatini esas alırlardı. Ebû Hâtim'e göre rivayeti makbul sayılabilecek bir derecede idi. Oğlu Sa'd Abdullah b. Alâ b. Zebr, Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir gibi muhaddisler kendisinden rivayette bulunmuşlar, İmam Müslim ile dört *Sünen*'in sahipleri kitaplarında onun rivayetlerine yer vermişlerdir.

Âbid, zâhid ve mücahid bir âlim olan ve ordunun Kur'an muallimi olarak da bilinen Atıyye, Ebû Eyyüb el-Ensârî ile birlikte İstanbul'un muhasarasına da katıldı. 114 yıl gibi uzun ve bereketli bir ömür sürdükten sonra 121'de (739) vefat etti. 110 (728) yılında vefat ettiği de ileri sürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 460; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), II, 798; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VII, 9; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, V, 324-325; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 513-514; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 228-229.

ABDULLAH AYDEMİR

ATIYYE b. SAİD

(عطية بن سعيد)

Ebû Muhammed Atıyye b. Saîd
b. Abdillâh el-Endelüsî
(ö. 407/1016)

Endülüslü sûfî, hadis hâfızı ve
kıraat âlimi.

Tunus şehirlerinden Kafsa'ya nisbetle Kafsî diye de anılır. İlim tahsili için uzun seyahatler yaparak Şam, Irak, Mısır, Horasan ve Buhara gibi belli başlı ilim merkezlerini dolaştı. Endülüs muhaddisi İbnü'l-Bâcî, Horasan fakihî ve muhaddisi Zâhir b. Ahmed'den hadis okudu. Endülüs'te Ebû'l-Hasan Ali b. Hasan b. Ali el-Antâkî'den, Mısır'da da Ebû Ahmed Abdullah b. Hüseyin es-Sâmîrî'den ilmî kıraatî öğrendi. Bu seyahatler sırasında istinsah ederek veya satın alarak biriktirdiği kitapların ancak develerle taşınabilecek kadar çok olduğu rivayet edilir. Gittiği yerlerde halkın takdir ve hayranlığını kazanan Atıyye'ye meşhur sûfî Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin bazı müridlerinin intisap ettiği ve bu yüzden Sülemî'nin onu kışkırdığı söylenir. Firebrî'nin talebesi İsmâil b. Muhammed b. Hâcib'den bizzat dinlediği *Şahîh-i Bu-hârî*'yi Mekke'de rivayet ederken râviler hakkında verdiği geniş bilgiler, talebelerini derin ilmîne hayran bırakmıştır.

Sika* bir hadis hâfızı olan Atıyye b. Saîd'in muhtelif eserleri olduğu kaydedilmekte ve **semâ*** hakkındaki kitabında semâ câiz gördüğü için Kuzey Afrikalılar'ca tasvip edilmediği belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in miğfer giydiği dair hadisin **tarik***lerini bir araya getirdiği birkaç cüzlük bir eserinden de söz edilmektedir. 407'de (1016) Mekke'de vefat eden Atıyye'nin 403, 408 ve 409'da öldüğüne dair de rivayetler vardır.